

Kwartaalblad van de vereniging van oud-parlementariërs
29e jaargang
december 2022
Nummer 112

NESTOR

INHOUDSOPGAVE

- 2 Van de redactie
- 3 De stikstofcrisis, hoe provincies worden opgezadeld met de uitvoering en ander decentraal ongerief
- *Arie de Jong*
- 6 Bert Bakker: Je kiest je eigen lobbyisten
- *Monique de Vries*
- 9 Geanimeerde Najaarsbijeenkomst in historisch Leiden
- *Cees Bremmer*
- 14 Recensie: Grote idealen, kleine marges
- *Joost van Iersel*
- 17 Wiedervereeniging en Finlandisering
- *Gerrit Valk*
- 18 Column
- *Bob van den Bos*
- 19 Verhelderend bezoek aan de Autoriteit Persoonsgegevens
- *Joost van Iersel*
- 22 Verschenen boeken
- 23 Overledenen
- 24 Interview Hanneke Gelderblom
- *Paul van der Kraan*

VAN DE REDACTIE

Voor u ligt alweer de laatste Nestor van 2022, een jaar dat begon met de eerste versoepelingen van de coronamaatregelen na de harde lockdown van december '21. We hebben die maand zelfs nog twee persconferenties gehad. In februari vervallen de anderhalve meter maatregelen en het coronatoegangsbewijs. Met je QR code naar een concert, weet u het nog? In maart worden tenslotte de laatste maatregelen afgeschaft. Het is allemaal nog niet zo lang geleden maar het lijkt wel of iedereen die periode alweer bijna is vergeten: we gaan weer de weg op, naar theater en festival en niet te vergeten naar het buitenland. Maar laten we hopen dat we de komende winter zonder maatregelen tegen corona doorkomen.

De wereld is er echter niet rustiger op geworden. Oorlog in Oekraïne, klimaatproblemen die steeds pregnanter worden, verkiezingen in de Verenigde Staten en in Nederland een groot aantal moeilijke dossiers waar regering en parlement een besluit over moeten nemen.

In deze Nestor zult u de actualiteit weer in een groot aantal artikelen terugvinden. Bovendien kunt u de verslagen lezen van de Najaarsbijeenkomst in Leiden, het bezoek aan de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) in Den Haag waar onze voormalige collega Aleid Wolfsen ons een uitgebreid college over de taken en bevoegdheden van de AP heeft gegeven en een verslag van het colloquium van de FP-AP over de eenwording van Duitsland.

Naast de gebruikelijke rubrieken vindt u een recensie van het boek "Grote idealen, kleine marges", een studie van het Parlementair Documentatiecentrum van de Radbouduniversiteit.

Tot slot een interview met Hanneke Gelderblom. De redactie wenst u tenslotte mooie Kerstdagen en een voorspoedig en hopelijk gezond 2023.

Vacature

Redacteur worden bij Nestor?

De redactie van Nestor zoekt dringend uitbreiding! Heeft u een vlotte pen en wilt u bijdragen aan dit mooie blad?

Neem dan contact op met hoofdredacteur Monique de Vries via mail (monique@devries.to) of telefoon (070-3520749)

Arie de Jong

De stikstofcrisis

hoe provincies worden opgezadeld met de uitvoering en ander decentraal ongerief

Zal het de provincies lukken om als verlengstuk van het kabinet zoveel boeren uit te kopen dat de stikstofdoelen worden gehaald? Ze zullen hun best doen, maar laten we eerlijk zijn: de opgave is groot en de positie van provincies is niet sterk genoeg. De mislukking ligt op de loer. Hoe zijn we in dit scenario beland?

Hoewel een crisis een piekgebeurtenis is en de problematiek van een overmaat aan stikstof al vele jaren speelt, is bijna iedereen het crisis gaan noemen. Dat woord is gaandeweg veranderd in: we weten het ook niet meer hoe we de kwestie kunnen oplossen zonder dat allerlei mensen op hun achterste benen staan. Hoe dan ook, overheden zitten met de stikstofuitstoot in hun maag. Omdat al jarenlang de uitstoot veel te hoog is en rechters hebben geconcludeerd dat belangrijke bouwprojecten niet kunnen doorgaan en de

natuur onaanvaardbaar wordt belast, is het de vraag: hoe verlagen we die uitstoot?

De grootste bijdrage moet geleverd worden door de agrarische sector en dat hebben we geweten! Kom niet aan onze boeren, want dan gaan die de weg op om te blokkeren, trekken op naar het Malieveld om te protesteren, en er zijn er zelfs die ministers en andere politici intimideren door voor hun woning te protesteren of via de sociale media bedreigingen te uiten.

De politiek, het kabinet, men komt er niet uit, door de tegenstellingen die nu eenmaal normaal zijn in een democratie. Sommige partijen willen dat het probleem wordt opgelost en hekelen de te grote veestapel, andere stellen zich voluit of met meel in de mond achter de belangen van de boeren. Als we dat meemaken, is de roep om Johan

Remkes in te schakelen snel aanwezig. (Waarom is Jan Peter Balkenende minister van Staat geworden? De keuze voor Johan Remkes lag toch meer voor de hand? Of komt dat binnenkort?)

Hoe kwamen de provincies in beeld?

Honderden, misschien duizenden boeren moeten ophouden met het houden van varkens of kippen. Dan hebben we het over boerenbedrijven die vaak de afgelopen jaren grote investeringen hebben gedaan en juist daardoor grote vervuilers zijn geworden. Stoppen doen die boeren niet vanzelf. Ze houden van hun bedrijf, dat generaties lang is opgebouwd, terwijl de RABO aan de zilveren koorden trekt. Stoppen kost veel geld, en dus moeten de boeren worden overgehaald of gedwongen. Het kabinet heeft door dat er veel moet gebeuren om een noodzakelijke omslag te maken, maar hoe breng je dat concreet tot uitvoering? Daarmee kwamen de provincies in beeld. In de afgelopen jaren, na het rapport van de Commissie Remkes met de titel 'Niet alles kan overal', gingen de provincies aan de slag, met een pot met geld uit Rijksmiddelen om boeren uit te kopen. Dat beleid was weinig succesvol. Het beleid dreigde vast te lopen, het ging rommelen in de coalitie, de boeren zorgden voor een grimmige zomer, dus Remkes weer aan de slag. Weer een advies, 'Wat wel kan', en bezweringsformules van alle kanten. Gaat dat werken? Laten we de gang van zaken nader onder de loep nemen.

In het rapport 'Niet alles kan overal' lezen we: *"Voor de verlaging van NH3-emissies (voornamelijk landbouw) staat gedifferentieerd, gebiedspecifiek maatwerk centraal, vanwege de meer directe relatie tussen emissie en depositie. Het Adviescollege kiest daarbij voor gebiedspecifiek maatwerk waarbij een nationale doelstelling geldt van minimaal 50% reductie van binnenlandse NH3-emissies in 2030 (t.o.v. 2019). Het Rijk vertaalt de doelstelling van 50% naar een opgave per provincie. In de ene provincie zal meer nodig zijn dan in de andere. Het is aan de provincies om de opgelegde doelstelling via gebiedspecifiek maatwerk te vertalen naar doelstellingen voor gebieden, op basis van de actuele stikstofbelasting in het desbetreffende gebied, en de opgave om de depositie van stikstof op de natuur onder de kritische grens te brengen. Dit betekent dat de opgave van 50% reductie van NH3-emissies in gedifferentieerde opgaven per provincie, in de vorm van regionale stikstofemissieplafonds wordt toebedeeld."*

De provincies kregen van het kabinet elk een pot met geld mee en een schouderklop om de reductie voor elkaar te krijgen. Niet overal waren de boeren er blij mee. Het protest zwol aan, in sommige provincies rukten die op naar het Provinciehuis en iconisch is de foto van een trekker die in Groningen de deur van het Provinciehuis ramde. Sommige provinciebesturen maakten een terugtrekkende beweging toen ze belaagd werden door de boeren. Vooral provincies met een hoog aandeel CDA en VVD in de colleges van Gedeputeerde Staten. Hoe dan ook was de voortgang mondjesmaat. Al met al lukte het in een paar jaar tijd om over de hele linie enkele tientallen boeren te bewegen tot bedrijfsbeëindiging. Zo werd het steeds meer acuut om resultaten te boeken. Het kabinet scherpte de noodzaak tot handelen aan, het kon niet anders. Na felle boerenprotesten, ondersteund door partijen en groepen die electorale winst roken of wantrouwen in de overheid willen stimuleren, werd Johan Remkes gevraagd oplossingen te bieden en vooral om de gepolariseerde en verzuurde ver-

houdingen te verbeteren. Het gesprek aan te gaan met alle betrokkenen en dat resulteerde in 'Wat wel kan'. Het kabinet kreeg een veeg uit de pan, er werd grote spijt betuigd zoals over een verwarrend kaartje, maar de doelen bleven overeind en in de nasleep werden wat scherpe randen weggenomen zoals het jaar waarin de klus geklaard moet zijn. De uitvoering bleef bij de provincies, om met een flinke pot geld boeren uit te kopen. Ze mogen 20% meer bieden dan de bedrijfswaarde, wat overigens ongeveer net zo veel is als een toe te kennen bedrag bij onteigening.

Provincies als het nieuwer panacee?

Van provincies wordt nog veel meer verwacht dan dat ze de agrarische sector weten te bewegen tot sanering. Zo sloot minister Hugo de Jonge voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening een convenant met de provincies over hoe in nog geen tien jaar bijna een miljoen woningen gebouwd moeten worden. Opnieuw een afspraak die vooral een schouderklop betekende, want provincies hebben geen enkel instrument om zelfs maar het tot stand komen van één woning mogelijk te maken. Het maakt het niet beter dat ook de minister weinig instrumenten heeft en zich wettelt in een papieren werkelijkheid vol wensdenken.

Ook bij het opvangen van vluchtelingen en het huisvesten van statushouders is de blik gericht op de provincies. Het is immers zo gemakkelijk om een landelijke taakstelling op te delen in twaalf provinciale taakstellingen en dan te hopen dat de provinciebestuurders wel een afspraak weten te maken met de lokale bestuurders. Ook in dit geval moet overreding de sleutel zijn, want in ons bestuurlijk systeem schrikt men af van aanwijzingen en bestuursdwang. Bij de VVD laat men met een vroom gezicht weten dat dit niet liberaal zou zijn (alsof niet elke wet een vorm van dwang inhoudt), maar ik vrees dat de alom vertegenwoordigde VVD in de colleges van GS en B&W vooral huiverig is om de confrontatie met de bevolking aan te gaan. En in andere partijen hebben ze daar ook last van.

Waarom pakken provincies dit soort taken op, terwijl de kans dat ze succes boeken heel klein is? Jaren geleden schreef Klaartje Peters een boek over de Het opgeblazen bestuur (2007), over de neiging van provincies om zich te bewijzen met taken die boven hun macht lagen. Ik ben bang dat er nog weinig veranderd is. Men wil zo graag laten zien dat provincies belangrijke problemen kunnen oplossen. Bijna altijd gaat dat fout. Daar ligt nu eenmaal de kracht van provincies niet. Helaas groeien sommige problemen ook het Rijk boven het hoofd, dus ministers zijn maar wat blij als provincies (of gemeenten) zich aandienen om de schouders er onder te zetten. Misschien lukt het op die manier, en als het niet lukt: dan is een ander dan het Rijk de zondebok.

Decentralisatie?

Met al die pogingen om de uitvoering van landelijk beleid door te schuiven naar nevenoverheden (de provincies, de gemeenten, soms de waterschappen), vaak onder het mom van decentralisatie, doet zich de vraag voor: hoe ziet het Rijk deze nevenoverheden? Wat betekent het als men de term 'decentralisatie' in de mond neemt? Die discussie is er al decennia, maar met het falen van Rijksbeleid of de wens tot bezuinigen, is de aandacht voor het doorschuiven naar nevenoverheden in de afgelopen tien jaar sterk gegroeid.

Wanneer kunnen we spreken van decentralisatie? Het eenvoudige antwoord is dat als gemeenten of provincies een taak of bevoegdheid krijgen toebedeeld

of toegewezen die tot dan werd vervuld op een "hoger" overheidsniveau, er sprake is van decentralisatie. Als het echter alleen gaat om de uitvoering van een taak, met allerlei uitvoeringsvoorschriften en weinig of geen vrijheid van het bepalen van beleid en prioriteit, kun je daar vraagtekens bij zetten. Daarom kun je spreken van "echte decentralisatie" als er vrijheid van opereren bestaat bij het bepalen of een taak wel of niet wordt opgepakt, dan wel dat in financiële zin een zekere vrijheid van handelen bestaat, dan wel dat het beleid kan worden bepaald of in ieder geval de prioriteiten. Als alleen de uitvoering wordt toegewezen, dan kun je hooguit spreken van decentrale uitvoering en zou het beter zijn te spreken van gedeconcentreerde uitvoering.

Kunnen de provincies de opgave aan?

Als het om de uitvoering van het stikstofbeleid gaat, worden de provincies te hulp geroepen, maar van decentralisatie is geen sprake. De provincies kunnen immers niet het beleid bepalen in hun territorium, moeten het doen met de pot geld die het Rijk geeft en hebben weinig mogelijkheden om onwillige gesprekspartners te dwingen. Kijk je naar het afbreukrisico, de kans dat een provincie de taakstelling niet voor elkaar krijgt, dan kun je rustig spreken van een koe-koeksei. De opgave is zo groot en de bereidwilligheid van de boeren om zich te laten uitkopen zo gering, dat zelfs een ras-optimist niet mag verwachten dat welke provincie dan ook het zal lukken om de afspraken met het Rijk na te komen. Terwijl het aanzien van provincies gaandeweg aan het verbeteren was, kan dit een flinke klap betekenen. Als ook op andere terreinen, zoals de bouw van een miljoen woningen, het niet lukt om voldoende resultaat te halen, komen provincies in een moeilijk parket. Zoals Jaap Smit, Commissaris van de Koning in Zuid-Holland en voorzitter van het IPO het zei: de provincies zullen moeten leveren, dat hebben we beloofd en dat wordt van ons verwacht. Als dat niet lukt, hebben de provincies een groot probleem. En de problemen waar het om gaat, zijn dan ook niet opgelost.

Arie de Jong, was niet alleen lid van de Tweede Kamer, maar ook 15 jaar lid van Provinciale Staten van Zuid-Holland (en enige tijd gedeputeerde) en was een aantal jaren werkzaam bij de provincie Utrecht als programmamanager van Agenda 2010 en hoofd van de staf.

Monique de Vries

Bert Bakker: Je kiest je eigen lobbyisten

Interview Bert Bakker

Op een regenachtige novemberochtend zit ik in de kamer van Bert Bakker aan het Lange Voorhout. We hebben elkaar lange tijd niet gezien en de eerste tien minuten praten we bij. We zijn collega's geweest en delen veel herinneringen. Ook tijdens het interview zullen we nog geregeld terugkeren naar gedeelde ervaringen en gebeurtenissen. Maar tijd is kostbaar dus beginnen we met een eerste vraag:

Waarom heb je de kant van het lobbyen gekozen na vertrek uit de Tweede Kamer? Was het toeval, ben je gevraagd of heb je je er bewust op gericht?

"Als Kamerlid leek het mij al leuk werk. Maar na mijn vertrek uit de Tweede Kamer ben ik eerst wat anders gaan doen. Twee van die functies lagen al dicht tegen het lobbywerk aan, namelijk voorzitter van een branchevereniging. Toen Rob Meines mij eind 2007 belde was het besluit snel genomen. En ik zit er nog en nu ook als managing partner en mede-eigenaar, samen met Martijn van Helvert, óók oud-Kamerlid. Ik vind het prachtig werk: het is het vertalen van belangen en opvattingen die in de samenleving leven naar de politiek die natuurlijk nog weleens in zichzelf gekeerd is. Dat is nu zo maar dat was ook twintig jaar geleden ook al zo. Als Kamerlid loop je de hele dag rond in dat gebouw en de rest van de week in je partij. Je moet dus bewust naar buiten toe om ook andere mensen te spreken. Maar ik hoor zelf nu ook al 42 jaar bij die vierkante kilometer in verschillende gedaantes."

Dezer dagen wordt veel gesproken en geschreven over het belang van transparantie. Hoe transparant is lobbyen eigenlijk? Is lobbyen niet eerder een activiteit die je ook in beslotenheid wilt doen?

"De vraag is aan wie je transparantie vraagt. Het is vooral het controleren van politici onder elkaar; het Kamerlid moet zijn agenda openbaar maken en vertellen met wie hij allemaal spreekt, de ambtenaar moet dat opschrijven in de Memorie van Toelichting, de Minister moet ook zijn agenda openbaar maken. En wat gebeurt er dan: ze gaan weer terug naar de telefoon. Natuurlijk hebben mensen behoefte om soms- zonder dat iemand meeluistert - onderling te spreken. Daar is niets raars aan. Dat doet iedereen. Je hangt ook geen microfoons in het Torentje. Je gunt de Minister-President dat hij zich zo goed en zo breed mogelijk laat informeren. En daarna legt hij verantwoording af en

mag je hem alles vragen: met wie heb je gesproken en heb je ook met de andere kant gesproken. Dan vindt de verantwoording plaats.

Alles opschrijven in registers ben ik niet tegen maar het is een hoop rompslomp dat het echte, veronderstelde probleem niet benoemt: worden politici op het verkeerde been gezet door snode lobbyisten? Lobby's, eigenlijk moet ik zeggen maatschappelijke belangenbehartigers beschikken vaak over heel veel maatschappelijke, economische informatie die ze willen delen met ministeries en politici om inzicht te geven wat het effect is van beleidsmaatregelen. "Realiseer je dat als je dit doet dan heeft dat voor onze sector die en die gevolgen". Bij voorbeeld: u wilt wel klimaattransitie maar u vergeet dat we tien keer te weinig installateurs hebben voor warmtepompen. Uiteindelijk komt het neer op het beter, zo breed en zo volledig mogelijk informeren van politici die anders alleen de ambtelijke stukken en de krant hebben om geïnformeerd te worden. Bovendien: we zijn een democratie: iedereen mag zijn stem laten horen op elk moment. Voor elk besluit geldt dat politici uiteindelijk de afweging moeten maken in het algemeen belang waarbij. Maar voor het besluit vindt publiek en politiek debat plaats, en daar mag en moet alles aan bod komen."

Dat brengt mij op de vraag of alle regels met betrekking tot lobbyen die door de Tweede Kamer en de departementen zijn gesteld niet eerder uitgaan van wantrouwen en tegenzin tegen contacten met politici en beleidsmakers dan geïnformeerd willen worden in het kader van beleidsvorming?

"Soms straalt het dat wel uit. Tegendraadse informatie of sterke lobby kan natuurlijk de besluitvorming vertragen, en als een politicus dan heel bevlogen is, vindt hij dat vervelend. Ik herinner mij heel goed het veilen van de commerciële radiofrequenties. Jullie (*MdV: Verkeer en Waterstaat, ik was toen Stas V&W belast met dat dossier*) hadden een plan maar er kwam vanuit de Tweede Kamer en

de marktpartijen veel verzet. Onder aanvoering van Sky is toen een radiocampagne opgezet waarin Rick van der Ploeg en jij ervan werden beschuldigd de commerciële zenders om zeep te willen helpen. Heimelijk vonden wij woordvoerders dat wel mooi. Er ontstond onmiddellijk reuring in de fractie ('Ik luister altijd naar Sky Radio', zei Nicky van 't Riet), en zo kwam het opnieuw op de agenda."

Waar liggen jouw morele grenzen of die van jouw kantoor? Waar wil je wel voor lobbyen en waarvoor niet?

"Goede vraag. Het is natuurlijk altijd een ingewikkelde afweging. Wie bepaalt nu precies de morele grenzen? Het is altijd een kantoorafweging maar het is ook een persoonlijke afweging. Iets waar je zelf moeite mee hebt vanwege je overtuiging, daar kan een collega minder moeite mee hebben. In beginsel heeft iedereen het recht zijn stem te laten horen, maar dat geldt natuurlijk niet voor illegale wapenhandel. Wat wel kan is dat partijen zeggen: wij zijn nu illegaal, maar we vragen om wetgeving die ons legaliseert. Denk aan de wietdiscussie, of aan de kansspelen. In Nederland speelden 2 miljoen mensen online poker of roulette of ze wedden op wedstrijden, maar dat was niet legaal, niet gereguleerd.

Het is dus niet altijd heel scherp met een lijntje te trekken. Tabak, ook zo iets. Voor sommigen omdat ze daar mordicus tegen zijn, voor anderen omdat het in ieder geval je reputatie schaadt, ook als bureau. Je kan niet de ene dag lobbyen voor de tabak en de volgende dag, bij dezelfde woordvoerder, voor gezondheidszorg. Belangrijk is verder of het ook een schijn van kans maakt. Een goed voorbeeld is de Finse bontindustrie die in Nederland weer bontjassen wilde verkopen en ons kantoor vroeg om daar een bijdrage aan te leveren. Dat hebben we als volstrekt zinloos beoordeeld. We hadden daar misschien vijf jaar voor veel euro's mee bezig kunnen zijn zonder iets te bereiken, los van het feit dat het ons zelf ook tegen stond. Het is dus altijd een combinatie van afwegingen: is het legaal, vinden

we er zelf wat van als kantoor of als persoon, heeft het überhaupt enige zin, en wat doet het voor je reputatie en geloofwaardigheid. Daarnaast gaat het natuurlijk niet alleen om het vertegenwoordigen van het belang van een bedrijf of organisatie. Het gaat ook om het vertalen van hun belang naar de overheid. Hoe kun je je zo opstellen dat politici dat accepteren en jouw bijdrage willen zien in het kader van het algemeen belang. Je moet dus ook met een bedrijf in discussie over wat ze precies willen, waar hun belangen liggen en hoe ze naar de toekomst kijken en hoe dat past bij de politieke opvattingen van de dag. Daarna ga je pas aan de slag om met mensen te praten en je te melden als deelnemer aan de discussie. "

In het verlengde hiervan heb ik nog een andere vraag: wat krijg jij terug voor jouw lobbywerk, afgezien van de rekening?

"Ik heb mij mijn hele werkzame leven beziggehouden met politiek en met Den Haag en wat het mij teruggeeft is dat ik mij nog steeds dag in en dag uit bezig kan houden met wat hier in Den Haag gebeurt, dat te analyseren en bij te houden, te bestuderen enz. en daar krijg ik nog voor betaald ook. Wij zitten hier met een heleboel gelijkgestemde mensen overigens van verschillende politieke opvattingen maar ze vinden het allemaal leuk om zich met die politiek bezig te houden en daar hun baan van te hebben gemaakt. Dat is al een enorme voldoening. Maar ik ben geen politicus meer. Ik heb daar heel bewust een streep onder gezet. In het begin dat ik hier zat merkte ik nog wel dat ik de ene dag lobbyist was en de volgende dag naar een panel ging van BNR om wat te vinden. Hiermee kun je mogelijk in conflict komen met een opdrachtgever maar daarnaast snappen politici niet meer wat je bent: politicus of doe je nu echt wat anders. Ik heb er daarom vrij snel een streep onder gezet. Ik ben dus ook gestopt om actief te zijn in D66, dubbele petten zijn altijd verwarrend."

Een andere vraag is of er grenzen liggen voor jou wat betreft personen? Je hebt aangegeven waar de grens ligt bij onderwerpen zoals wapenhandel maar zijn er ook mensen waarvan je denkt "die ga ik niet bellen"?

"Sommige Kamerleden maken het momenteel wel heel bont. Uitsluiten doen we niet op voorhand, ze zijn allemaal gekozen en hebben allemaal een stem. Als ik een opdrachtgever heb en het hangt op de stemmen van fractie X of Y kan ik natuurlijk niet zeggen dat ik die fractie niet wil bellen omdat ik die fractie niks vind. Dan ga je aan dat belang voorbij. Natuurlijk bespreek je het wel, er zijn sommige politici waarbij je, als zij iets naar voren brengen, zeker weet dat niemand anders het nog wil. Maar je analyseert de zaak zo dat je een meerderheid bij elkaar

sprokkelt in de wetenschap dat ze alle honderdvijftig een stem hebben. Dan moet je niet voorbijgaan aan die laatste stem die net de meerderheid kan betekenen. In die zin zijn er geen blokkades. In beginsel probeer je met iedereen *on speaking terms* te zijn. Alleen daarom al kun je daarnaast niet ook nog een beetje politicus zijn."

Hoe reageren in de praktijk politici op lobbyactiviteiten, ontvangen ze je zelf of sturen zij je eerst naar de beleidsmedewerker of de persoonlijk medewerker of wordt je ook weleens niet ontvangen?

"Heel verschillend. Het is persoonlijk verschillend maar ook per partij verschillend. Er zijn natuurlijk partijen die meer openstaan voor belangen van bedrijven dan andere partijen. Er zijn ook partijen die er een sport van maken om niet met lobbyisten te willen praten. Dan moet je nadenken over de vraag hoe je ze dan toch wel kunt bereiken. Dat zijn niet per definitie de "nieuwere" partijen. De SP bijvoorbeeld wil niets van lobbyisten weten maar ze dienen wel amendementen in die zijn bedacht door de belangenorganisatie FNV. Ieder Kamerlid mag kiezen met wie hij of zij wil praten. Je kiest je eigen lobbyisten. Maar aan de andere kant heeft eenieder het recht zijn stem te laten horen. Maar dat is geen recht om ontvangen te worden. Tegelijkertijd moet je je afvragen of jij iets met hun bijdrage kan. Je kunt niet alleen komen halen maar moet ook komen brengen. Van welke partij een politicus ook is, hij is altijd op zoek naar goede ideeën en inzichten, waarmee ze hun eigen gewicht en autoriteit kunnen vergroten. Op die manier moet je ook denken: wat kan ik voor de politicus betekenen? Als je het op die manier doet, gaan er bijna nooit deuren dicht. En als dat toch gebeurt, verzinnen we er een weggetje omheen."

Tenslotte uit Bert zijn zorg over de versnipperde Tweede Kamer. Met de vele crises die er liggen en een onzekere wereld merkt hij dat steeds meer organisaties of bedrijven zich afvragen of ze daar nog worden gezien.

"Dat is natuurlijk goed voor bureaus als de onze, maar het is ook de taak van de overheid, de ambtenarij om zich af te vragen of de samenleving genoeg gehoord wordt bij de voorbereiding van beleid. Hebben ministeries nog wel zicht op de samenleving, in al zijn facetten? Zijn we niet wat te boos op de bedrijven? Vertegenwoordigen de traditionele polderpartijen nog wel het brede veld?"

Echter, de tijd is om en we nemen afscheid. Bert wacht een volgende afspraak en ik wandel over een statig Voorhout richting huis.

Bert Bakker studeerde bestuurskunde aan de Universiteit Twente. Na zijn kandidaatsexamen liep hij stage bij D66 en werd hij medewerker van Louise Groenman. In 1989 werd hij hoofd voorlichting van de Sociaaleconomische Raad, en in 1994 lid van de Tweede Kamer. Hij heeft zich beziggehouden met de portefeuilles financiën, economische zaken, sociale zaken (sociale zekerheid), defensie, buitenlandse zaken, media en volksgezondheid. Ook was hij voorzitter van de parlementaire enquêtecommissie naar de val van Srebrenica en van de Tijdelijke Commissie Besluitvorming Uitzendingen over vredesmissies. In 2006 verliet hij de Tweede Kamer. Nu is hij managing partner en mede-eigenaar van Meines Holla en Partners.

Een deel van het VOP-bestuur achter de B&W tafel

Geanimeerde Najaarsbijeenkomst in historisch Leiden

Cees
Bremmer

In het fraaie, monumentale, onlangs gerenoveerde en tegelijk verduurzaamde stadhuis van Leiden, vond 20 oktober jl. de Najaarsledenbijeenkomst plaats. Een zeer geanimeerde dag met een aantrekkelijk programma, kan terugblikkend gezegd worden.

Na afronding van het kort huishoudelijk deel van de ledenvergadering -zie het slot van deze impressie- heette voorzitter Jan Kees Wiebenga, de gastheer van deze dag, *burgemeester Henri Lenferink* op geestige wijze welkom. Leidens burgervader is inmiddels Nederlands langst dienende burgemeester, vorig jaar voor de vierde keer herbenoemd, memoreerde Wiebenga. Hij herinnerde de aanwezigen eraan dat op het moment van diens eerste benoeming, na het in maart 2003 overtuigend gewonnen Leids burgemeestersreferendum, uitgerekend Johan Remkes minister van BZK was!

Welkom door burgemeester Lenferink

In zijn welkomstwoorden stond Lenferink allereerst stil bij de opknapbeurt en verduurzaming van het historische stadhuis evenals van de stijlvolle raadszaal, waar de samenkomst plaats vond. De hele ICT-infrastructuur en energiehuishouding zijn daarmee weer up-to-date en de energiekosten bovendien nu betaalbaar. Hij refereerde uitdrukkelijk aan een stukje Leidse historie met zijn talloze monumentale gebouwen. De Graven van Holland, die nabij het huidige Gravensteen resideerden, vergat hij niet. Zo was de Pieterskerk als oudste godshuis van de stad onder meer de hofkapel van de Graven van Holland. Leiden was zelfs een oudere vestigingsplaats van deze edellieden dan Den Haag met het "voor u zo bekende Binnenhof!" Hij signaleerde "voor dit gezelschap" verder dat je vandaag niet alleen ziet dat lokale of regionale politici naar het landelijke niveau doorstromen, maar nu soms ook omgekeerd.

Hij noemde als voorbeeld de nieuwe Leidse wethouder Julius Terpstra, tot voor kort CDA Kamerlid. De relatie tot en de unieke plek van de Leidse universiteit in de stad, vergat Lenferink niet. Er zijn periodiek gesprekken met universitaire bestuurders en wetenschappers en men komt elkaar regelmatig tegen; kortom er is een constante uitwisseling van inzichten en ideeën. Die samenwerking komt bijv. mooi tot uiting in *Leiden European City of Science 2022*: een wetenschaps-festival vol activiteiten, lezingen, workshops, excursies en evenementen "voor iedereen met een nieuwsgierige geest".

"De universiteit anno nu en de kwaliteit van het onderwijs"

Daarna was het woord aan de hoofdspreker prof. Joanne van der Leun, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid (FdR) met een boeiende inleiding over het thema "De universiteit anno nu en de kwaliteit van het onderwijs". Haar betoog, mede tegen de achtergrond van de kernwaarden van de universiteit, maakte een betrokken discussie los. Enige compacte flitsen:

- Enkele recente cijfers over *de ontwikkeling van de Leidse Universiteit*. Deze kent inmiddels 34.000 studenten en 7.600 medewerkers, waarvan ruwweg 6.000 studenten en 650 medewerkers bij rechtsgeleerdheid. De universiteit heeft 7 faculteiten, met de grootste groei in interdisciplinaire opleidingen. Deels vindt dit plaats in Den Haag, ook met een campus en een faculteit. We spreken daarom vandaag graag van "1 universiteit in 2 steden en met 3 campussen". *Leiden European City of Science 2022* is een feest van ontmoetingen met de stad!
- Wat betreft *de kwaliteit van het onderwijs*: "zorgen hierover zijn van alle tijden". Over de hele linie genomen, herkende zij die niet zo. Immers, visitatiecommissies kijken al jaren actief mee. Bovendien wordt veel feedback gevraagd wordt van studenten en buitenstaanders. Veel medewerkers vernieuwen constant hun onderwijs. En het van buiten naar binnen kijken heeft een gezonde werking, ondanks het soms bureaucratische karakter ervan, maar daaraan wordt gelukkig gewerkt, aldus spreker.
- Een groot vraagstuk is dat van noodzakelijke *innovatie*. De wereld verandert en hoe zorgen we dat we de studenten het goede meegeven voor de arbeidsmarkt van nu? Niet alleen heeft digitalisering een enorme impact op alles en iedereen, dat geldt ook de grote maatschappelijke vraagstukken, zoals bijv. klimaatverandering en polarisatie. Om de grote vraagstukken te helpen aanpakken kunnen de disciplines niet in hun eigen hokje blijven zitten. Studenten moeten bijv. niet alleen leren omgaan met digitalisering maar ook over vaardigheden beschikken om met mensen vanuit andere disciplines in gesprek te gaan en samen te werken.
- *De beheersing van de Nederlandse taal tot in de finesses* is een belangrijk aandachtspunt. Veel jongeren hebben moeite met spelling en grammatica. Ze lezen minder en gaan anders met taal om en vinden de juiste spelling vaak niet zo belangrijk, "als je elkaar maar kunt begrijpen", heet het. Voor een opleiding als rechten of criminologie en andere talige studies, is dat een pro-

Bezoek aan het RMO

bleem. De universiteit kan bij een 18/19-jarige de taal niet helemaal gaan bijspijkeren.

- *Hoe goed is de kwaliteit van een universiteit?* Een specifieke vorm van kwaliteitslabel betreft een goede ranking op internationale ranglijsten. Tegelijk: al die lijsten kiezen bepaalde parameters en gebruiken weer andere factoren om de universitaire kwaliteit te bepalen. De *Shanghai-ranking* bijv. leunt sterk op factoren die gaan over onderzoek, waaronder Nobelprijzen uit een ver verleden. De twee andere grote rankings, de *Quacquarelli Symonds (QS)* en de *Times Higher Education ranking* hechten veel belang aan reputatieonderzoek. Hoewel je het belang van dit soort rankings zeker kunt nuanceren, aldus spreker, zie je in de praktijk dat vooral internationale studenten van onze "advanced masters" hier sterk naar kijken.
- *Wat denken studenten en zoeken ze eigenlijk?* We zien de laatste jaren hier een soort ommekeer. Velen denken niet meer zozeer vanuit de vraag: waar zijn jullie goed in en wat brengt me dat? Maar veeleer vanuit de optiek: wat gaan jullie mij leren zodat ik de wereld een beetje beter kan maken? Dat vraagt een andere benadering. Studenten en docenten werken daarom samen aan

ander onderwijs. De wereld van nu brengt onder studenten mentale problemen mee. De covid-pandemie legde dat bloot, maar het is een breder vraagstuk. Dit hangt waarschijnlijk samen met steeds hogere eisen en een onzekere wereld. Deze mentale problemen komen daarmee ook steeds meer het onderwijs binnen.

- Wat betreft de *man-vrouw verhouding*: ondanks alle inspanningen groeien vrouwen in hun loopbaan nog steeds langzamer door dan mannen en vertrekken vaak ook eerder. Medewerkers met een *migratie-achtergrond* zijn nog nauwelijks doorgedrongen tot de hogere personele regionen. Op dit punt doet de universiteit veel, maar we hebben ook nog veel te doen.
- *Academische vrijheid* is een bijzondere vorm van vrijheid van meningsuiting, inclusief respect voor de verantwoordelijkheden die bij de positie van academicus horen. Het Leidse universitaire motto *Praesidium Libertatis* (bolwerk van vrijheid) doelt op vrijheid in onderzoek en onderwijs waarbij voor de nieuwsgierigheid van de wetenschapper met nadruk ruimte bestaat. Bij een uitzending van Ongehoord Nederland was duidelijk een grens overschreven door mensen die eerder bij ons werkten. Daar heeft de universiteit zich over

uitgesproken. Wie deel uitmaakt van de universitaire gemeenschap onderschrijft onze vier kernwaarden *Verbindend, Vernieuwend, Verantwoordelijk en Vrij*. Deze kernwaarden komen voort uit ons universitaire motto en uit de Leidse academische identiteit en cultuur. Dat laat onverlet dat het lastig is in dit verband grenzen te stellen zonder aan de academische vrijheid te raken die zo cruciaal is voor de wetenschap. De komende tijd zullen we daarom hierover onderling verder het gesprek over voeren.

Discussie

Diverse vragen die in een sterk betrokken discussie op dit betoog volgden, betroffen een nadere verheldering of verduidelijking. Tegelijk kwamen andere thema's en invalshoeken aan de orde. Enkele voorbeelden hiervan: de huidige medezeggenschap van universitaire geledingen, de positie van internationale studenten en medewerkers, de problemen van studenten om huisvesting te vinden, beheersing en gebruik van de Engelse taal ook in relatie tot Nederlands als voertaal; het beter behouden en binden van vrouwelijke medewerkers ook gelet op de soms sterke focus op de cultuur van onderzoek en publiceren. Met een welgemeend applaus en passende attentie werd mevrouw Van der Leun bedankt voor haar stimulerende bijdrage.

ALV huishoudelijk.

Een korte huishoudelijke algemene vergadering met bekende vaste agendapunten ging vooraf aan het inhoudelijke ochtenddeel van deze dag. Naar vast gebruik werd begonnen met enkele momenten stilte voor het herdenken van de afgelopen periode overleden leden. Het verslag van de ALV van 10 juni werd ongewijzigd vastgesteld evenals de begroting 2023 en het beleidsplan 2022-2026. De vergadering ging akkoord met de benoeming van Eric Hessing als lid van de kascommissie. Het bestuur bevestigde, n.a.v. een korte discussie dat de onze leden ontzegde toegang tot het gebouw van de Tweede Kamer vast aandachtspunt blijft. Het bestuur zal zich voorts beraden op het signaal om de expertise van leden indien mogelijk beter te benutten voor meer "gezichtsbekendheid" van de VOP. Dat het *ledenblad* Nestor sinds kort naar Eerste en Tweede Kamerleden toe gaat, als ook naar de Nederlandse leden van het Europees Parlement, illustreert dat het bestuur zich dit signaal goed bewust is, aldus voorzitter Jan Kees Wiebenga.

prof. Joanne van der Leun

Stadsgids Cor Smit geeft uitleg

Excursies in middagprogramma

Na een voortreffelijke lunch splitste het gezelschap zich in tweeën voor de middagexcursies.

Een deel van de aanwezigen bezocht in het *Rijksmuseum van Oudheden* de onlangs geopende, fraaie tentoonstelling gewijd aan Byblos, naar zeggen van het museum 's werelds oudste havenstad in Libanon. Een sinds 6500 v.Chr. bewoond vissersdorpje groeide uit tot een welvarende stad en werd de eerste internationale zeehaven ter wereld. Voordat de leden de tentoonstelling *Byblos* bezochten hield David Kertai, conservator collectie oude Nabije Oosten, een boeiende lezing. Daarin zette hij de oorsprong van deze stad nader uiteen. Verder gaf hij een kijkje achter de schermen over de totstandkoming van de tentoonstelling, waarvoor topstukken uit de hele wereld zijn samengebracht, zoals uit het Nationaal Museum van Beiroet, het Louvre, het British Museum en het American University of Beirut Archaeological Museum.

De andere helft van het gezelschap maakte o.l.v. de toonaangevende stadshistoricus Cor Smit een *parlementaire stadswandeling* door Leidens historische binnenstad. Deze tocht voerde langs diverse panden van landelijk bekende politici en leden van ons Koninklijk Huis.

Kort gezegd: van Thorbecke tot huidig Koning Willem Alexander. Met daarbij steeds een boeiend en "smakelijk" exposé, al dan niet in langer of korter historisch perspectief. In Leiden, zo bleek, loont het soms naar boven te kijken, zoals naar het dak van het stadhuis. Daarop staan kegels met kleine halvmantjes er bovenop, bekend van de Turkse vlag en verzetssymbool tegen de Spanjaarden. Al met al vloog deze middag voorbij en eindigde een geslaagde Najaarsbijeenkomst met een gezellige ontmoetingsborrel in Stadscafé Van der Werff.

Het Thorbeckehuis

Grote idealen Smalle marges, Tijdsbeeld van een heftige periode

Joost van Iersel

Het Parlementair Documentatiecentrum aan de Radbouduniversiteit (PDC) heeft een boeiende studie afgeleverd over het brede panorama van ontwikkelingen in het parlementaire en politieke bestel van 1971- '82. Het betoog koppelt dit aan de ingrijpende maatschappelijke veranderingen en hun interactie met de politiek. Het PDC beschouwt deze periode met zes kabinetten in haar samenhang. Het kabinet-Den Uyl van '73 tot '77 en het kabinet-van Agt I '77 tot '81 vormen de kern. De kabinetten-Biesheuvel, '71 tot mei '73 zijn de inleiding tot een roerige periode, terwijl de kabinetten van Agt II en III van '81 tot '82 de overgang vormen tot een nieuw tijdperk met de kabinetten-Lubbers.

Kabinet-Den Uyl

In de jaren zestig worden abrupt veel vertrouwde maatschappelijke en politieke opvattingen en heilige huisjes op de schop genomen, wat een periode inluidt van intensieve worsteling binnen en tussen politieke formaties tot nieuwe vormgeving van beleid en uitvoering. Al in de kabinetten-Biesheuvel I en II ziet men dit onmiddellijk in de deelname aan het kabinet van het juist ontstane DS'70, afsplitsing van de PvdA. Deze combinatie ging bij gebrek aan richting al spoedig roemloos ten onder. Op weg naar het kabinet-Den Uyl vonden pogingen plaats om een links blok op te tuigen van PvdA, PPR en D'66. Deze pogingen leken een succesvol te starten met *Keerpunt 1972*, maar de te-

genstellingen tussen en binnen de betreffende partijen en het nogal onverbiddelijke verzet van KVP, ARP en CHU, die zelf bovendien in een uiterst gecompliceerd eenwordingsproces gewikkeld waren, belemmerden de uitvoering en droegen per saldo alleen maar bij tot verwarring. De studie onderstreept de moeizame verhouding tussen partijen en Kamerfracties, die totstandkoming van beleidsvoornemens verder compliceerden. Den Uyl, ongekend populair bij de achterban, wilde openheid en transparantie alle kans bieden, maar bevorderde daarmee een luidkeelse deelname van maatschappelijke groeperingen en belangen aan het politieke debat met groeiende patstellingen als resultaat. De studie onderstreept onder meer de spanning tussen het meer radicaal-linkse PvdA partijbestuur – Nieuw Links – en de fractie. Het zgn. linkse blok, toch al gehinderd door tegenstellingen tussen D'66 en de PPR, werd door deze complicaties danig ontkracht. De confessionele zijde muntte evenmin uit door een duidelijke structuur. Zo beschrijft de studie de langjarige worsteling van het eenwordingsproces van het CDA als een majeure complicerende factor voor de hele periode. De partijen waren zich in kleine kring al sinds de jaren zestig bewust van de noodzaak tot samengaan, maar er lagen talrijke culturele en ook inhoudelijke obstakels op de weg. De CHU maakte geen deel uit van het kabinet-Den Uyl naast aanhoudende spanningen tussen linker- en rechtervleugels van KVP en ARP en de intern-gerichte discussie over de politieke grondslag van het CDA. Tenslotte liep het kabinet vast op het 'maatschappijhervormende' thema van de grondpolitiek.

Kabinetten-van Agt

De spectaculaire kabinetsformatie in 1977 resulteerde in een CDA-VVD combinatie onder leiding van Van Agt en een praktisch ingestelde Wiegel. Ondertussen ging de polarisatie ter linkerzijde door. De tweespalt CDA-PvdA kon niet groter zijn. De PvdA, beneveld door eigen succes, radicaliseerde verder via een zgn. meerderheidsstrategie, terwijl van Agt recht deed aan zijn slogan *Wij buigen niet naar links en niet naar rechts*, terwijl hij daarmee op rechts uitkwam. Politicoloog Philip van Praag concludeert tot een definitieve mislukking van de polarisatiestrategie: *Immers, het CDA kwam tot stand, er kwam geen linkse meerderheid en het confessionele electoraat splitste zich niet langs progressief-conservatieve scheidslijnen*. Wat restte, was een frustrerende oppositierol voor de PvdA, die zich in de hele periode bleef verkijken op de samenhang en de eigen profileringsdrift van het CDA. De combinatie CDA-VVD bracht echter in weerwil van de excellente persoonlijke verhouding tussen van Agt en Wiegel niet een duidelijke breuk. Van 'puinruimen' en stoppen met 'potverteren' van het kabinet-Den Uyl was geen sprake. De studie concludeert dat een aantal wetsontwerpen onder het kabinet-Den Uyl tamelijk rimpelloos werd overgenomen. Er ontstond wel een betere relatie met de ondernemers. Het CDA stabiliseerde ondertussen door een krachtige beweging van onderop, van de basis, waarvan de populaire van Agt handig gebruik maakte tegen de stelselmatig dwarsliggende linkervleugel van de fractie, de zgn. loyalisten. De adder onder het gras was echter vooral het ongunstige tij op financieel-economisch terrein, dat gepaard ging met verontrustend oplopende werkeloosheid. Er was al vanaf 1978 getracht een nieuwe koers te introduceren onder de titel Bestek '81. Maar daar kwam niet veel van terecht. Integendeel, van Agt werd gedwongen zijn minister van Financiën Andriessen te offeren, die er te lang op vertrouwde dat de VVD hem en zijn bezuinigingsvoorstellen wel te hulp zou snellen. Quod non, een kabinetsstrategie ontbrak, en er was veel maatschappelijk verzet tegen bezuinigingen. Zo koerste men met onvoldoende sturing naar de verkiezingen mei 1981 die, verrassend genoeg 9 zetels verlies voor de PvdA en 9 winst voor D'66 opleverden. CDA en VVD verloren hun meerderheid. Door toedoen van verziekte (persoonlijke) verhoudingen en polarisatie wist de combinatie CDA-PvdA-D'66 zich niet langer dan een half jaar, tot mei 1982, te handhaven. Daarop volgde een rompkabinet CDA-D'66 tot opnieuw verkiezingen in november 1982. Inmiddels liepen de economie en de werkeloosheid helemaal uit de rails, waarmee de weg vrijkwam voor een nieuwe regeerstijl en een pittig regeringsprogramma, dat de periode van verzakelijking van de kabinetten-Lubbers inluidde. Die periode zou haaks staan op die van de jaren 70, die in het teken stonden van ideologie en geprononceerde tegenstellingen.

Roerige tijden

In de rijke studie komen maatschappelijke verschuivingen ruimschoots aan bod. Met een levendige schrijfstijl zien we de hele maatschappij van die dagen langskomen. Deel I behandelt partijpolitieke en parlementaire – 2e én 1e Kamer, die ook toen al onder vuur lag – ontwikkelingen, die hun weerslag vinden in het optreden van achtereenvolgende kabinetten. Deel II maakt een indeling naar brandende thema's van die dagen, die ook in de samenleving breed werden bediscussieerd. De studie gaat diep in op de politiek zo omstreden idealen rond de *maakbare*

samenleving en de kwaliteit van het bestaan, op het thema van grenzen aan de groei en de opkomst van het milieu als politieke issue – een nieuw departement Volksgezondheid en Milieuhygiëne en de Club van Rome, 1973 -, alsmede op felle tegenstellingen op het sociale front, waaronder met name het welzijnswerk. De middenschool van Van Kemenade kwam door conflicten evenmin van de grond. De studie concludeert: *Ondanks de relatieve consensus over de noodzaak van maatschappijhervormingen waren de vernieuwingsplannen een onuitputtelijke bron voor politieke strijd in de lange jaren zeventig*. De vakbeweging liet zich ook luidruchtig horen. Er werd veelvuldig gestaakt met oproerige taal en actie van Groeneveld (NVV) en Bode (NKV) naast andere conflicten, waaronder een langdurige 'staking' van binnenschippers.

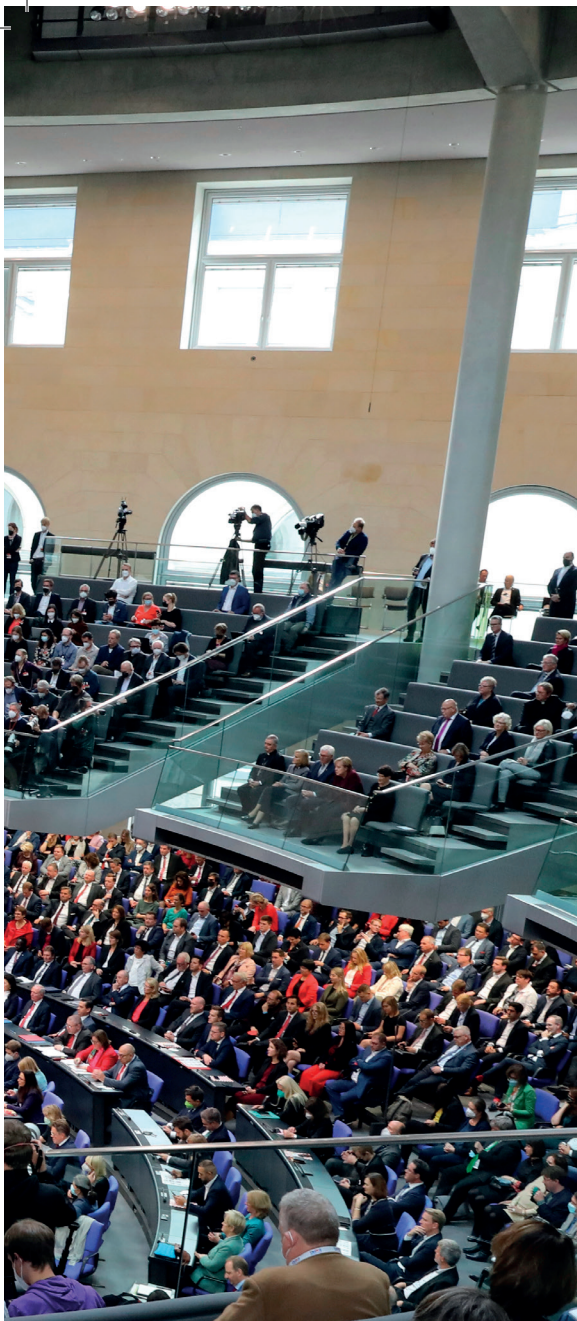
Tal van incidentele kwesties passeren de revue. Ik noem er een paar. Als minister van Justitie kwam van Agt in 1972 in grote problemen bij de afhandeling van het gratieverzoek van de Drie van Breda, dat toen tegen zijn zin niet werd ingewilligd. In 1976 ontsnapte hij ternauwernood aan een motie van Afkeuring inzake zijn afhandeling van de oorlogsmisdadiger Menten. Beide zaken riepen een breed emotioneel debat in het land op. Het kabinet Den Uyl kreeg al meteen de ingrijpende oliecrisis voor de kiezen, die nog jaren nawerkte. In mei 1977 vond de langdurige treinkaping van Molukkers plaats bij De Punt in Drenthe. Van Agt speelde een centrale rol bij de afhandeling hiervan. In 1976 dreigde er een constitutionele crisis rond de steekpenningenaire van Prins Bernard, die met veel moeite afgewend kon worden. In het buitenlandse beleid scherpte het conflict aan over plaatsing van nieuwe kernwapens in Nederland, terwijl in 1980 vanuit het CDA een kabinetscrisis dreigde rond een olieboycot van Zuid-Afrika. In deze periode werd het Kamerlidmaatschap een voltijdsbaan, terwijl activisme binnen en buiten het parlement toenam. Nieuw was ook, dat openheid en transparantie sterk toenamen door de televisie en meer gerichte journalistiek, ministeriële persconferenties en andere interacties tussen media en politiek, uitgangsstelling voor alle latere intensivering. Het einde was echter verre van spectaculair, het was echt Grote idealen én Smalle marges.

Gerrit Valk

Wiedervereinigung en Finlandisering

Boeiende seminars in Berlijn

Op de avond dat de Muur in Berlijn viel hilde de vader van Andrea Wicklein, voormalig lid van de Duitse Bondsdag. Het waren geen tranen van vreugde, maar van verdriet: voor de tweede keer in zijn leven verdween waarin hij ooit met hart en ziel in geloofde. In 1945 was dat met de ineenstorting van het Derde Rijk, waarmee hij zich als lid van de Hitlerjugend zo verbonden voelde. En nu, in 1990, stond hij als lid van de SED, de communistische partij van de DDR, opnieuw met lege handen. Deze anekdote werd verteld op het seminar 'Van dictatuur naar democratie' in oktober van dit jaar in de Bondsdag. Diverse sprekers maakten de balans op van ruim dertig jaar Wiedervereinigung.

De eenwording heeft veel goeds gebracht: vrijheid en democratie in de voormalige DDR, eenwording van een verscheurd land en natuurlijk ook welvaart. Toch ontstond bij veel voormalige bewoners van de DDR ook het gevoel in het nieuwe Duitsland tweederangsburgers te zijn geworden. Topposities kwamen in handen van West-Duitsers en vroegere Oost-Duitse leidinggevenden verdwenen om diverse redenen van het toneel. De eenwording was vooral een overname, waarbij de West-Duitse structuren leidend waren. Overigens, vrijwel niemand zou terug willen naar de situatie van vóór 1990 en separatisme is volledig afwezig en dat kan lang niet van alle vroegere lidstaten van het Warschaupact worden gezegd.

Vooral jongeren hebben niet meer het gevoel een Ossi of een Wessi te zijn, maar toch is de opwaartse sociale mobiliteit in de voormalige DDR gering. Zo doceren aan de Humboldt-universiteit in Berlijn nauwelijks hoogleraren uit het oosten van Duitsland. Zorgwekkend is toch dat rechts-extremisme vooral wortel schiet in de voormalige DDR en weigert zo'n 35 procent van de Oost-Duitsers te stemmen. Landelijke politieke partijen als de SPD of de CDU hebben nauwelijks aanhang en slagen er niet in veel leden te winnen in het oosten. In een onderzoek naar de vraag of er nog steeds verschillen zijn tussen Oost- en West-Duitsers antwoordde 60 procent van de Oost-Duitsers met 'ja', terwijl 80 procent van de West-Duitsers van mening was dat die waren verdwenen. Toch, zo onderstreepte een van de sprekers: vooral in de DDR-tijd waren de burgers in dat land in de eerste plaats tweederangsburgers. Maar zorgen over de eenwording die zich in een duizelingwekkend tempo had voltrokken zijn er wel degelijk.

Een paar maanden eerder, in juni, vond een seminar plaats in Helsinki over het onderwerp Finlandisering. In de geschiedenis heeft Finland enorm geleden onder het nabuurschap van eerst Rusland en later de Sovjet-Unie. De Winteroorlog van 1939 werd gevolgd door een jarenlange strijd aan de zijde van de nazi's tegen het buurland. Na de Tweede Wereldoorlog kon alleen een strikte neutraliteit garanderen dat Finland onafhankelijk bleef. Onder president Kekkonen kreeg het fenomeen 'Finlandisering' vorm, wat in feite inhield dat het land zich onthield van iedere vorm van kritiek op de Sovjet-buren. Kritiek op het buurland was taboe, zowel voor pers als publiek. Kortom, er was sprake van je reinste zelfcensuur.

Helemaal ondenkbaar was een beweging die zich sterk zou maken voor aansluiting bij de NAVO. 24 februari 2022 betekende een abrupte verandering van die koers. De inval in de Oekraïne riep weer allerlei herinneringen op aan 1939 en het gevoel van bedreigd te worden door Rusland werd heel manifest: waarom zou Rusland wel het ene buurland aanvallen en het andere niet? De steun voor het aanvragen van het NAVO-lidmaatschap door Finland geniet momenteel grote aanhang. Slechts een kleine minderheid van de bevolking zou daarvan willen afzien.

Het NAVO-lidmaatschap van Finland lijkt slechts een kwestie van tijd te zijn. Finland en Duitsland, de onderwerpen van de twee seminars, treffen elkaar dan in het militaire bondgenootschap de NAVO. Finland, een land met vijf miljoen inwoners en drie miljoen sauna's, zal een sterk leger inbrengen met maar liefst 280 duizend soldaten. Daarmee overtreft dit dienstplichtigenleger de omvang van de Duitse krijgsmacht. Maar in Finland weet men: het buurland is niet te vertrouwen, terwijl in Duitsland nog steeds de naïeve hoop gekoesterd wordt dat Wandel durch Handel misschien niet nu, maar ooit weer eens realiteit zou kunnen worden.

Moet de Eerste Kamer Tweede Kamertje spelen?

BOB VAN DEN BOS

De samenstelling van de Eerste Kamer na de provinciale verkiezingen in maart is van wezenlijk politiek belang. Volgens de laatste peilingen (11-11) lijden coalitiepartijen stevige nederlagen en gaan ze bij lange na geen meerderheid halen in de Senaat.

De publicitaire aandacht blijft echter bijna volledig gericht op de Tweede Kamer. In een hoofdredactioneel commentaar van de NRC (16-11) stond dat de Tweede Kamer de toekomstige inrichting van Nederland bepaalt en bijvoorbeeld beslist over het pensioenstelsel. Pardon? Zelfs deze krant was even vergeten dat er ook een Eerste Kamer bestaat, met een beslissende stem over alle wetgeving.

Natuurlijk, het functioneren van de Tweede Kamer stond de laatste tijd in het middelpunt van de belangstelling. Niet zozeer door de inhoudelijke debatten maar door de polarisatie, verregaande verruwing, persoonlijke aanvallen, bedreigingen van de democratie en de rel over het gedrag van de vroegere voorzitter.

Wie meent dat polarisatie en partijpolitieke versnippering typische kenmerken zijn van de Tweede Kamer, vergist zich. Ook de Eerste Kamer vertoont tegenwoordig veel van deze verschijnselen. Het bedaarde Huis van reflectie, waar ik zelf ooit lid van was, is danig van karakter veranderd.

De indirect gekozen leden betrachten weinig terughoudendheid meer. Afstand tot de dagelijkse partijpolitiek is ver te zoeken. Ook hier politieke versnippering door polarisatie en ruzies in partijen. Maar liefst veertien fracties strijden om aandacht: derhalve regent het moties, soms wel twintig tegelijk. Het aantal schriftelijke vragen rijst de pan uit, ministers worden tussendoor naar de Kamer geroepen en debatten lopen eindeloos uit.

Binnen de Senaat wordt uiteenlopend gedacht over deze taakopvatting. Veel partijen, vooral ook van de oppositie, zien geen probleem in de huidige praktijk. Bevoegdheden zijn er om gebruik van te maken en de Grondwet legt geen beperkingen op aan het politieke opereren. Anderen, zoals scheidend D66-fractievoorzitter Annelien Bredenoord ergeren zich aan het 'Tweede Kamertje spelen' door de Eerste Kamer. Volgens haar is zelfs hier de noodzakelijke compromisbereidheid opgeofferd aan partijpolitieke profileringsdrang.

De discussie over het primaat van de Tweede Kamer en de toegevoegde waarde van de Eerste Kamer is natuurlijk al heel oud. Voorstellen om de Eerste Kamer af te schaffen of haar bevoegdheden in te perken hebben het nooit gehaald. Recentelijk heeft Bredenoord geopperd om 'de kerntaak' formeel vast te leggen: 'wetten toetsen op rechtsstatelijkheid, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid'. *

Mijn bezwaar hiertegen is dat deze 'kerntaak' staatsrechtelijk niet bestaat: volksvertegenwoordigers moeten vrij zijn om wetten ook op andere dan de genoemde aspecten te beoordelen, bijvoorbeeld maatschappelijke of politieke wenselijkheid. Nu al worden politieke bezwaren vaak juridisch verpakt omdat het daar om zou moeten gaan. Ten onrechte. De senaat is een politiek orgaan.

Dat neemt niet weg dat toekomstige senatoren er goed aan zouden doen zich te onderscheiden van de Tweede Kamerleden. Dus minder inspringen op incidenten, minder coalitie versus oppositie, minder bekrompen partijprofilering en meer reflectie en visie op de lange termijn. Juist daar kan de toegevoegde waarde liggen. Als de coalitie geen meerderheid haalt in de Senaat zal het land toch geregeerd moeten worden. Dat lukt alleen als de Eerste Kamer geen Tweede Kamertje blijft spelen.

*Trouw 13-9

Verhelderend bezoek aan de Autoriteit Persoonsgegevens

Joost van
Iersel

Op 3 november bracht een aantal leden van de VOP een bezoek aan de Autoriteit Persoonsgegevens (AP), waar wij werden ontvangen door voorzitter Aleid Wolfsen en enkele collega's. De AP huist in een ruim pand in de Hoge Nieuwstraat in Den Haag en is duidelijk in gebruik genomen op de verwachte groei. Er wordt immers steeds meer beroep gedaan op gegevensbescherming. Er werken nu reeds 200 medewerkers. De AP is geborgd in het Handvest van de Grondrechten van de EU en als toezichthouder op de bescherming van persoonsgegevens in Nederland in de Uitvoeringswet Algemene Verordening gegevensbescherming (UAVG). Er wordt al geruime tijd zowel op communautair als op nationaal niveau aan dit prioritaire thema gewerkt. De AP is sinds 2016 de nieuwe benaming van het vroegere College Bescherming Persoonsgegevens, dat in 2001 werd opgericht bij de Wet Bescherming Persoonsgegevens. Deze wet is in 2018 vervangen door de UAVG, die direct voortvloeide uit de Europese Algemene verordening gegevens-

bescherming (AVG) ofwel de bekende General Data Protection Regulation (GDPR). Sinds 25 mei 2018 geldt in de hele Unie dezelfde privacywetgeving. Sindsdien is ook de Europese samenwerking zeer geïntensiveerd, wat blijkt uit de veelvuldige onderlinge Europese en bilaterale contacten, bestuurlijk eens per maand tussen alle toezichthouders in de European Data Protection Board (een orgaan met eigen rechtspersoonlijkheid), en op werkniveau minstens tweewekelijks en naar bevind van zaken. Europees toezicht en data-uitwisseling zijn gekoppeld. Door Brexit betekent dit voor het VK: geen Europees toezicht, maar dan ook geen uitwisseling van data! Binnen Nederland zelf is er regelmatige afstemming met de ACM en de AFM. Naast de AVG is er nationale wetgeving op basis van EU-richtlijnen voor allerlei gegevensbescherming voor politie en justitie. Alleen de behandeling van het inlichtingen- en veiligheidsrecht is apart geregeld.

Anne Lize van der Stoep dankt Aleid Wolfsen

Kernwaarden van Nederlandse en Europese rechtsorde

Aleid Wolfsen onderstreepte in zijn toelichting dat de essentie is het hoog houden van de morele kernwaarden van onze Nederlandse en Europese rechtsorde. Beide niveaus zijn autonoom, maar sluiten nauw op elkaar aan. Persoonlijke grondrechten, een kerntaak van de rechtstaat, zijn op beide niveaus geëxpliciteerd, zoals de gelijkwaardigheid van burgers en de vrijheid van de burger in een brede reeks van aspecten in de persoonlijke levenssfeer, zoals geweten, overtuigingen, zwangerschap, levensbeëindiging, maar ook het recht op eigendom. Onze eigen Grondwet codificeert echter maar in beperkte mate aspecten van de persoonlijke vrijheid. Zo staan het recht op leven, dat op eigendom, of de eis van onafhankelijkheid van de rechter niet in de Grondwet. Het recht op privacy zelf is pas in 1983 in de Grondwet opgenomen. Wolfsen onderstreepte in dit verband de grote betekenis van het Handvest van de Grondrechten van de EU als een complete catalogoog van grondrechten als uitdrukking van gemeenschappelijke waarden in de EU, met de volgende pijlers: menselijke waardigheid, vrijheden van de burger, gelijkheid van de burgers, solidariteit (sociaaleconomische grondrechten), burgerschap en rechtspleging. Via het Verdrag van Lissabon, 2009, is het Handvest juridisch verbindend verklaard en heeft het dezelfde juridische waarde toegekend gekregen als de EU-Verdragen zelf voor de instellingen van de EU én voor de EU-lidstaten, maar alléén wanneer deze het EU-recht ten uitvoer leggen. Het Handvest zalwustarta met het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM), maar heeft ruimere toepassing. Het Europees Handvest heeft dus zeer positieve gevolgen voor de Nederlandse rechtsorde in het ruimere Europese kader.

Digitalisering/AI

De digitalisering leidt tot veel nieuw toezicht. Het hele maatschappelijk leven digitaliseert. De versnelling en grenzeloze uitwisselbaarheid van gegevens leiden tot een immens effect voor bescherming van persoonsgegevens. De Europese dimensie is manifest. Er ligt een direct verband tussen de rechtstaat en private databescherming. Bij deze rechtsbescherming gelden de principes van gelijkheid en non-discriminatie. De ruïneuze gevolgen van de algoritmes met een discriminatoir karakter bij de toepassing van de Wet Toeslagen zijn overbekend. De belastingdienst kreeg een boete opgelegd wegens het gebruik van deze algoritmes. Er staan tegen sancties en boetes meerdere vormen van bezwaar of beroep open. Het probleem van discriminatoire algoritmes speelt bij alle risicoselectie en doet zich op tal van terreinen voor, van digitaal fouilleren tot personeelsbeleid. De Cambridge analytica bieden het voorbeeld van manipulatie van verkiezingsdata. De AP beoordeelt alle relevante wetsontwerpen preventief op het aspect bescherming persoonsgegevens, waaronder ook begrepen beroepsgeheimen. Er moet steeds een balans worden gevonden tussen de positieve werking van digitalisering/AI en de duistere kant daarvan. Er is een spanning tussen de rechtstaat, die staat voor de Europese kernwaarden van persoonlijke grondrechten, en de democratische besluitvorming, die daarop kan inbreken. Maar daarvoor geldt het evenredigheidsbeginsel: ieder ingrijpen op grondrechten moet evenredig en proportioneel zijn met het oog op harmonie tussen rechtstaat en democratie.

De buitengrens van het evenredigheidsbeginsel is gedefinieerd in de AVG, de binnengrens wordt politiek afgebakend. Een concreet voorbeeld is het voorstel Telecomwet, waar de minister naar de opvatting van de AP te ver wilde gaan met dataverzameling. Dit wetsontwerp is overigens ingetrokken. Vooral de digitalisering voert tot steeds intensiever toezicht van de AP. Om een idee te krijgen van de omvang: Wolfsen noemde voor het jaar 2021 25.000 data-lekken, 20.000 klachten en 1300 vragen van functionarissen over gegevensbescherming. Dé prioriteit van de AP is datahandel, algoritmes en beoordeling van de digitale overheid, waarbinnen zonder toezicht mogelijk alles aan alles zou worden gekoppeld.

Onder een gezellige borrel bleek dat de 30 aanwezige VOP-leden de toelichting van Aleid Wolfsen op het werkterrein van de AP als zeer verhelderend hadden ervaren.

Verschenen boeken

Nooit wachten op later

Als jongetje leed Eddy Nijpels aan ernstige astma-aanvallen. Bij het voetballen op straat werd hij steevast als voorlaatste gekozen. Maar eenzaam of zielig was Eddy niet. Want hij had een droom. In zijn fantasie zag hij zich op het gemeentehuis achter een groot bureau zitten, met de ambtsketen om zijn nek. In dit openhartige boek vertelt Nijpels hoe het stotterende astmajochie zich ontwikkelde tot gemeenteraadslid, Kamerlid, VVD-fractievoorzitter, minister, burgemeester en ten slotte commissaris van de Koningin. Hij beschrijft zijn ervaringen met politieke kopstukken als Hans Wiegel en Ruud Lubbers en laat zien hoe milieu en klimaat een rode draad vormen in zijn loopbaan. Dit alles gelardeerd met anekdotes, zoals over die keer dat hij ruzie kreeg met prins Philip en met slaande deuren Buckingham Palace verliet, of de keer dat hij in tranen uitbarstte op het Binnenhof. Nijpels deelt komische, ontroerende en onthullende scènes uit zijn persoonlijke en politieke leven, voortgedreven door het besef dat je niks moet uitstellen.

Auteur: Ed Nijpels | Uitgever: Alfabet Uitgevers

Amerika's laatste kans

Over de toekomst van de democratie in de Verenigde Staten

De Verenigde Staten staan op een tweesprong. Polariserende, ongelijkheid en politieke verlamming in Washington tekenen een verdeeld land dat niet langer de wereld naar zijn hand kan zetten. De komende jaren worden allesbepalend: krijgt Amerika weer grip op zichzelf of raakt het land verder op drift? Onder Joe Biden is het land bezig zichzelf opnieuw uit te vinden. Tegelijk keert het Trumpisme in nog extremere vorm terug. In dit verslaggevend essay laat Amerika-correspondent Casper Thomas zien hoe de VS die grote strijd met zichzelf voeren en wat dat betekent voor democratieën in de rest van de wereld.

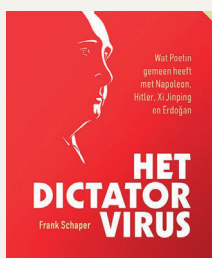
Auteur: Casper Thomas | Uitgever: Atlas Contact

Geloof niet alles

Klimaatverandering in de spiegels van wetenschap en politiek

Jules de Waart beschrijft de controverses die er helaas bestaan over oorzaken en gevolgen van vermeende klimaatverandering op een heldere en vooral evenwichtige manier. Argumenten voor en tegen krijgen op heel leesbare wijze de aandacht. Ten slotte pleit hij voor verstandige maatregelen in plaats van geldverspilling aan politiek geïnspireerde en zwaar gesubsidieerde versies, die echter nauwelijks of geen positieve bijdrage leveren bij het oplossen van een voor het grootste deel natuurlijk fenomeen.

Auteur: Jules de Waart (VOP-lid) | Uitgever: Eigen beheer

Het Dictatorvirus

Slecht leiderschap is de vloek van de menselijke geschiedenis. Dictators zijn verantwoordelijk voor de meeste oorlogen, genocides en vluchtelingenstromen. Rampspoed is hun handelsmerk. Het wordt tijd dat wij leren hen tijdig te herkennen en écht te begrijpen. Leiderschapsexpert Frank Schaper bracht de kenmerken en rolmodellen van 31 dictators in kaart. Hij ontdekte hoe hun leiderschapsstijl zich al eeuwenlang als een hardnekkig, kwaadaardig virus voortplant middels het rolmodel-effect.

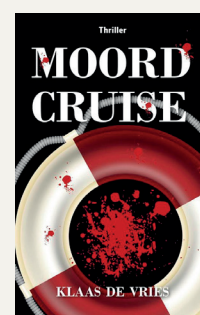
Auteur: Frank Schaper | Uitgever: Scriptum

Moordcruise

Een droomreis op een cruiseschip krijgt een dramatisch einde: een vrouwelijke passagier wordt na het passeren van de Zeesluis IJmuiden vermoord. Is haar echtgenoot de dader, of wordt hij vals beschuldigd en heeft een ander de moord op zijn geweten?

Moordcruise is de derde thriller van VOP-lid Klaas de Vries. Eerder verschenen Operatie Vuurvogel (2014) en Hilario (2020).

Auteur: Klaas de Vries (VOP-lid) | Uitgever: de Perifereer

Overledenen

Meinie Epema- Brugman

VOP-lid en oud-Tweede Kamerlid Meiny Epema-Brugman is overleden. Zij was van 1970 t/m 1982 lid van de PvdA-fractie in de Tweede Kamer en later onder meer kroonlid van de SER. Daarnaast was zij actief via een groot aantal commissariaten en talrijke voorzitterschappen van energie- en milieuorganisaties. Als voorvechster van vrouwenemancipatie had zij de opvatting dat "vrouwen moeten zorgen dat ze terecht komen in de machtscentra waar de beslissingen worden genomen", hetgeen zij zelf dan ook heeft waargemaakt; zij was een van de invloedrijkste vrouwen in de top van het Nederlandse bedrijfsleven. Meiny Epema-Brugman is 91 jaar geworden.

John Lilipaly

Op 22 oktober 2022 is in Middelburg op 79-jarige leeftijd John Lilipaly overleden. Hij was PvdA-kamerlid in de Tweede Kamer van 1986-1998. De PvdA-politicus was de eerste parlementariër van Molukse afkomst. Hij hield zich als woordvoerder bezig met minderhedenbeleid, natte waterstaat en sport. Ook was hij vijf jaar voorzitter van de vaste Kamercommissie voor het minderhedenbeleid. Lilipaly kwam uit het onderwijs en werd later ambtenaar op het ministerie van Onderwijs, waar hij onder meer inspecteur was voor onderwijs in eigen cultuur en taal. Daarnaast was hij vicevoorzitter van het landelijk inspraakorgaan welzijn en Molukkers en na zijn Kamerlidmaatschap voorzitter van het Nationaal Park Oosterschelde.

Leonie Sasiaz

Léonie Sasiaz is op 65-jarige leeftijd overleden. Ze was Tweede Kamerlid namens 50PLUS tussen 2017 en 2021. Eerder was zij vooral bekend als oud-presentatrice van verschillende televisie- en radioprogramma's. Die carrière begon in 1980. Ze werkte onder meer bij de AVRO, de TROS en omroep MAX. In 2006 ging zij de gemeentepolitiek in voor lokale partijen in Hilversum. In 2017 trad zij toe tot de Tweede Kamer voor 50plus. Zij kreeg 51.000 voorkeursstemmen. In 2018 werd haar lidmaatschap onderbroken door ziekteverlof. Toen ze weer terugkwam, hield ze zich onder meer bezig met preventieve gezondheidszorg.

Redactie

J.M. (Monique) de Vries	monique@devries.to	070-3520749
C. (Cees) Bremmer	c.bremmer@planet.nl	071-5613125
		06-54853189
G.J.W. (Gerritjan) van Oven	vanoven@casema.nl	071-8890451
		06-25590716
J.P. (Joost) van Iersel	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165
		06-20597487
B.R.A. (Bob) van den Bos	bobravandenbos@gmail.com	06-20978171
Paul van der Kraan, eindredacteur	p.vdkraan@tweedekamer.nl	070-3183183
		06-31634125

Commissie rechtspositie

G.B. (Ad) Nijhuis, voorzitter	postvoorgb@gmail.com	0523-677366
P.J. (Pieter Jan) Biesheuvel	pj.biesheuvel@12move.nl	070-3455975
F. (Francisca) Ravestein	franciscaravestein@gmail.com	06-29359059
J. (Hannie) Stuurman	hannie.stuurman@upcmail.nl	0187-841338

Bestuur

J.G.C. (Jan Kees) Wiebenga, voorzitter	jwiebenga@hotmail.com	023-5246141
J.P. (Joost) van Iersel, vicevoorzitter	jpvaniersel@gmail.com	070-3546165
		06-20597487
A. (Arie) de Jong, secretaris	ariedejong@hetnet.nl	071-5212318
		06-47381662
E.G.E.M. (Liesbeth) Bloemen, penningmeester	Lizbloemen@hetnet.nl	071-3018529
G. (Gerrit) Valk, Internat. secr.	gerrit.valk@wx.s.nl	06-55382145
D. (Doeke) Eisma	deisma6@gmail.com	070-3241543
		06-52606675
A.L.E.C. (Anne Lize) van der Stoel	alecvdstoel@me.com	020-6252904
		06 55101272

Ambtelijke ondersteuning

Druk: Reprografische afdeling Tweede Kamer

Vormgeving: Stafdienst Communicatie, H.A. (Henk) van der Velden en H. (Hans) Mientges

Verenigingsadres/ledenadministratie

Vereniging van Oud-Parlementariërs, t.a.v. P.A. (Paul) van der Kraan

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

Website(s): www.Oud-Parlementarijers.nl

Het lidmaatschap van de Vereniging van Oud-Parlementariërs (VOP) staat open voor oud-leden van de Tweede Kamer en/of Eerste Kamer der Staten-Generaal en het Europees Parlement. De contributie bedraagt € 30,- per jaar en moet worden voldaan op betaalrekening NL34INGB0000253063 van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, Den Haag.

Politici moeten problemen oplossen

Hanneke Gelderblom, geboren in 1936, is lid van D66. En niet recent, maar vanaf de oprichting, toen de partij nog D'66 heette. Zij en haar man Hans werden gegrepen door de ideeën van Hans van Mierlo, bezochten om die reden het eerste partijcongres in Amsterdam en werden vervolgens actief in de partij.

Wanneer ben je op een vertegenwoordigende plek terecht gekomen?

"Dat was in 1970. D'66 besloot mee doen in de Haagse gemeenteraad en we maakten goede kans op een paar zetels. De voorzitter van de Haagse afdeling wilde dat ik raads-lid werd. Er was toen al voorschouwe opvang voor de jongste van onze twee kinderen en ik werd een van de drie raadsleden voor D'66. Maar waar ik geen rekening mee had ge-houden was dat de vergaderingen niet ophielden om 12 uur! Ik heb toen contact gezocht met een wethouder van de PvdA in Den Haag, Piet Vink. En samen met hem de twaalf tot twee opvang in den Haag geregeld".

Zegt dat ook iets over jouw kijk op de politiek?

"Jazeker! Ik vind dat politici oplossingen moeten zoeken voor problemen en niet teveel grote verhalen moeten ophangen. Ik ben dan ook fel voor vergaande samenwerking, juist over partij- en coalitiegrenzen heen.. Ik heb dat steeds in de praktijk gebracht, ook in de Eerste Kamer". En dat is iets dat ik mis in het huidige politieke bedrijf.

Hoe kwam je in de Eerste Kamer?

"D'66 ontbrak in de gemeenteraad van 1974, maar in 1978 kwamen we weer terug. Ik was toen lijsttrekker. Ik heb dat uiteindelijk tot 1985 gedaan. In dat jaar ging ik naar Nairobi voor een VN-conferentie en ik werd zo gegrepen door de problemen waarmee ik de vrouwen daar mee zag worstelen dat ik het eerlijk gezegd niet meer goed kon opbrengen om me nog in te spannen voor iets als een minimale huurverhoging in Den Haag...".

Maar de politiek liet je niet gaan!

"Nee, ik werd gepolst voor de Tweede Kamer, maar daar zag ik geen heil in. Te weinig de baas over je eigen agenda, te belastend voor je privéleven. Maar toen kwam er in 1986 een mogelijkheid om Eerste Kamerlid te worden voor D66, want Hans van Mierlo ging terug naar de Tweede Kamer en ik kreeg de kans zijn plek in te nemen".

Sloot dat aan bij jouw manier van politiek bedrijven?

"Verrassend genoeg: ja! Ik zei al dat ik er van hou om problemen aan te pakken. En door in de EK scherp te letten op de kwaliteit van wetgeving kon ik dat ook waarmaken, al direct bij mijn maidenspeech. Dat ging over de stelselwijziging sociale zekerheid, met staatssecretaris Lou de Graaff. Ik had kreeg voor het zomerreces een stapel van S8 wetten van anderhalve meter hoog en ik wist niet hoe ik dat moest aanpakken. Maar ik kreeg advies om bij de handelingen te beginnen en zo terug te werken. Daar heb ik mijn zomer wel aan besteed. Ik werd overigens tijdens die maidenspeech geïnterrupteerd door Bas de Gaay Fortman. Dat is tegen de mores, maar ik liet het toe. En toen de rest van de fractie zag dat ik het er goed vanaf bracht, waren die ook weer gerustgesteld. Ik heb ook in de EK altijd gezocht naar samenwerking, over de diverse grenzen heen".

Hoe zie je nu de rol van de EK?

"Volgens mij staat in Nederland de Trias Politica onder druk. Men lijkt zich te weinig bewust van de scheiding der machten. De rechter op de stoel van de regering en andersom. Ook het parlement en de pers doet daar aan mee. Ik vind dat een zorgelijke ontwikkeling...".

In 1999 verliet je de EK!

"Ja, maar ik ben niet stil gaan zitten. Ik ben onder meer lid van het overlegorgaan Joden, Christenen en Moslims (OJCM). Het buitenschoolse godsdienstonderwijs wordt bekritiseerd. Bij dit onderwerp zie je heel goed de spanning tussen de noodzaak van goede integratie en de grondrechten vrijheid van onderwijs en vrijheid van godsdienst. Maar binnen OJCM denken wij dat je dit juist samen goed in balans kan houden".

Hanneke Gelderblom heeft een rijk en actief leven, ook nu op 86-jarige leeftijd. Over haar opvattingen over de demonstratievrijheid heeft er bijvoorbeeld nog een bijdrage gestaan in TROUW van 2 november jl. Zo blijft zij haar steentje bijdragen aan een rechtvaardige en tolerante samenleving.

